

CENG 218 Programlama Dilleri

Bölüm 4: Mantıksal Programlama

Öğr.Gör. Şevket Umut Çakır

Pamukkale Üniversitesi

Hafta 6

Hedefler

- Mantıksal programlamanın doğasını anlamak
- Horn cümlelerini anlamak
- Çözümlemeyi ve birleştirmeyi anlamak
- Prolog diline aşina olmak
- Mantıksal programlamayla ilgili sorunları keşfetmek
- Curry diline aşina olmak

Giriş

- **Mantık(Logic):** akıl yürütme ve ispat bilimi
 - ▶ Antik Yunan filozoflarının zamanından beri var
- Matematiksel veya sembolik mantık: 1800'lerin ortalarında George Boole ve Augustus De Morgan ile başladı
- Mantık, bilgisayarlar ve programlama dilleriyle yakından ilişkilidir
 - ▶ Devreler Boole cebri kullanılarak tasarlanmıştır
 - ▶ Mantıksal ifadeler, programlama dillerinin semantiği olan **aksiyomatik semantiği(axiomatic semantics)** tanımlamak için kullanılır

Giriş

- Mantıksal ifadeler kurallı belirtim(formal specification) olarak kullanılabilir
- Aksiyomatik semantikle birlikte, bir programın doğruluğunu tamamen matematiksel bir şekilde kanıtlamak için kullanılabilirler
- Bilgisayarlar matematiksel mantık ilkelerini uygulamak için kullanılır
 - ▶ **Otomatik indirgeme sistemleri(Automatic deduction systems)** veya **otomatik teorem kanıtlayıcıları(automatic theorem provers)**, ispatları hesaplamaya dönüştürür
 - ▶ Hesaplama bir tür kanıt olarak görülebilir
 - ▶ **Prolog** programlama diline yol açtı

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Matematiksel mantığı anlamalı
- **Birinci dereceden yüklem hesabı(First-order predicate calculus):** mantıksal ifadeleri resmi olarak ifade etmenin bir yolu
- **Mantıksal ifadeler(Logical statements):** doğru veya yanlış olan ifadeler
- **Aksiyomlar(Axioms):** diğer doğru ifadelerin kanıtlanabileceği durumda doğru olduğu varsayılan mantıksal ifadeler

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Birinci dereceden yüklem hesap ifadesi bölümleri:
 - ▶ **Sabitler(Constants)**: genellikle sayılar veya isimler
 - ▶ **Yüklemler(Predicates)**: doğru veya yanlış fonksiyonların adları
 - ▶ Fonksiyonlar: Boole olmayan değerler döndüren fonksiyonlar
 - ▶ **Henüz belirtilmemiş miktarları temsil eden değişkenler(Variables that stand for as yet unspecified quantities)**
 - ▶ **Bağlayıcılar(Connectives)**: ve veya değil, çıkarım(implication) (\rightarrow) denkliliği(equivalence) (\leftrightarrow) gibi işlemler
 - ▶ **Nicelik belirteçleri(Quantifiers)**: değişkenleri tanıtan işlemler
 - ▶ **Noktalama sembolleri(Punctuation symbols)**: parantez, virgül, nokta

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Örnek 1:

- ▶ Aşağıdaki ifadeler mantıksal ifadelerdir

- 0 bir doğal sayıdır.

- 2 bir doğal sayıdır.

- Bütün x 'ler için, eğer x bir doğal sayıysa, x 'i takip eden(successor) sayı da doğaldır.

- 1 bir doğal sayıdır.

- ▶ Yükleme hesabına çeviri:

- `natural(0).`

- `natural(2).`

- `For all x , $\text{natural}(x) \rightarrow \text{natural}(\text{successor}(x)).$`

- `natural(-1)`

Mantık ve Mantıksal Programlar

- İlk ve üçüncü ifadeler aksiyomlardır
- İkinci ifade kanıtlanabilir
$$2 = \text{successor}(\text{successor}(0)) \text{ and } \text{natural}(0) \rightarrow$$
$$\hookrightarrow \text{natural}(\text{successor}(0)) \rightarrow$$
$$\hookrightarrow \text{natural}(\text{successor}(\text{successor}(0)))$$
- Dördüncü cümle aksiyomlardan kanıtlanamaz, bu nedenle yanlış olduğu varsayılabilir
- Üçüncü ifadedeki x , henüz belirlenmemiş bir miktarı temsil eden bir değişkendir

Mantık ve Mantıksal Programlar

- **Evrensel niceleyici(Universal quantifier)**: yüklemeler arasındaki ilişki, değişken tarafından adlandırılan evrendeki her şey için doğrudur
 - ▶ Örn: tüm x 'ler için(for all x)
- **Varoluşsal niceleyici(Existensial quantifier)**: bir yüklem, evrendeki değişkenle gösterilen en az bir şey için doğrudur
 - ▶ bir x vardır(there exists x)
- Nicelik belirteci tarafından eklenen bir değişkenin nicelik belirteci tarafından **bağlandığı(bound)** söylenir

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Nicelik belirteci ile bağlı olmayan bir değişkenin **serbest(free)** olduğu söylenir
- Yüklemlere ve fonksiyonlara yönelik bağımsız değişkenler yalnızca **terimler(terms)** olabilir: değişkenlerin, sabitlerin ve fonksiyonların kombinasyonları
 - ▶ Terimler, yüklemler, nicelik belirleyiciler veya bağlantılar içeremez

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Örnek 2:

- ▶ At bir memelidir.
- ▶ İnsan bir memelidir.
- ▶ Memelilerin dört bacağı vardır ve kolları yoktur, ya da iki bacağı ve iki kolu vardır.
- ▶ Atın kolu yoktur.
- ▶ İnsanın kolları vardır.
- ▶ İnsanın bacakları yoktur.

- Yükleme hesabına çeviri:

mammal(horse).

mammal(human).

for all x, mammal(x) \rightarrow legs(x, 4) and arms(x, 0) or
 \hookrightarrow legs(x, 2) and arms(x, 2).

arms(horse, 0).

not arms(human, 0).

legs(human, 0).

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Birinci dereceden yüklem hesabı(First-order predicate calculus) da çıkarım kurallarına sahiptir
- **Çıkarım kuralları(Inference rules)**: belirli bir ifade kümesinden yeni ifadeler türetmenin veya kanıtlamanın yolları
- Örnek: $a \rightarrow b$ ve $b \rightarrow c$ ifadelerinden, resmi olarak şu şekilde yazılan $a \rightarrow c$ ifadesi türetilir:

$$\frac{a \rightarrow b \text{ ve } b \rightarrow c}{a \rightarrow c}$$

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Örnek 2'den şu ifadeleri türetebiliriz:
legs(horse, 4).
legs(human, 2).
arms(human, 2).
- **Teoremler(Theorems)**: aksiyomlardan türetilen ifadeler
- **Mantıksal programlama(Logic programming)**: bir dizi ifadenin aksiyomlar olduğu varsayılır ve bunlardan, çıkarım kurallarının otomatik bir şekilde uygulanmasıyla istenen bir gerçek elde edilir

Mantık ve Mantıksal Programlama

- **Mantıksal programlama dili (Logic programming language):** çıkarım kurallarını uygulamak için belirli algoritmalarla birlikte mantıksal ifadeler yazmak için bir notasyon sistemi
- **Mantıksal program (Logic program):** aksiyom olarak kabul edilen mantıksal ifadeler kümesi
- Türetilecek ifadeler, hesaplamayı başlatan girdi olarak görülebilir.
 - ▶ **Sorgular (Queries)** veya **hedefler (goals)** olarak da adlandırılır

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Mantıksal programlama sistemleri bazen **tümdengelimli veritabanları(deductive databases)** olarak adlandırılır
 - ▶ Bir dizi ifadeden ve sorgulara yanıt verebilecek bir indirgeme(deduction) sisteminden oluşur
 - ▶ Sistem, çıkarımları içeren gerçekler(facts) ve sorgular(queries) hakkındaki soruları yanıtlayabilir
- **Kontrol problemi(Control problem)**: bir ifade türetmek için kullanılan belirli bir yol veya adım dizisi

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Mantıksal programlama paradigması (Kowalski)[1]:
 - ▶ algoritma = mantık + kontrol
- Zorunlu programlama (Wirth)[2] ile karşılaştırılırsa:
 - ▶ algoritmalar = veri yapıları + programlar
- Mantıksal programlar kontrolü ifade etmediğinden, teoride işlemler herhangi bir sırada veya eşzamanlı olarak gerçekleştirilebilir
 - ▶ Mantıksal programlama dilleri paralellik için doğal adaylardır

Mantık ve Mantıksal Programlar

- Mantıksal programlama sistemlerinde sorunlar var
- Otomatik indirgeme sistemleri, tüm birinci dereceden yüklem hesabını işlemekte güçlük çekiyor
 - ▶ Aynı ifadeleri ifade etmenin çok fazla yolu
 - ▶ Çok fazla çıkarım kuralı
- Mantıksal programlama sistemlerinin çoğu, kendilerini Horn cümleleri(Horn clauses) adı verilen belirli bir yüklem hesabı alt kümesiyle sınırlar

Horn Cümleleri

- **Horn cümlesi(clause):** a_1 ve a_2 ve $a_3 \dots$ ve $a_n \rightarrow b$ biçimindeki bir ifade
- a_i 'lerin yalnızca basit ifadeler olmasına izin verilir
 - ▶ veya bağlayıcılarına ve *niceleyicilere* izin verilmez
- Bu ifade b 'nin a_1 ile a_n arasındaki ifadelerden çıkarım yapıldığını(imply), veya bütün a_i 'ler doğru ise b 'nin doğru olduğunu belirtir
 - ▶ b cümlenin **başıdır(head)**
 - ▶ a_1, a_2, \dots, a_n cümlenin **gövdesidir(body)**
- Eğer hiç a_i yoksa cümle $\rightarrow b$ şekline dönüşür
 - ▶ b her zaman doğrudur ve **gerçek(fact)** olarak adlandırılır

Horn Cümleleri

- Horn cümleleri, mantıksal ifadelerin hepsini olmasa da çoğunu ifade etmek için kullanılabilir
- Örnek 4: birinci dereceden yüklem hesabı:

`natural(0).`

`for all x, natural(x) \rightarrow natural(successor(x)).`

- Nicelik belirtecini kaldırarak bunları Horn cümlelerine çevirebiliriz:

`natural(0).`

`natural(x) \rightarrow natural(successor(x)).`

Horn Cümleleri

- Örnek 5: İki pozitif tamsayı u ve v 'nin en büyük ortak böleni için Öklid algoritmasının mantıksal açıklaması:
 u ve 0 'ın OBEB'i u 'dur.
 u ve v 'nin OBEB'i, v sıfırdan farklı ise, v ile u 'nun
 $\rightarrow v$ 'ye bölümünden kalan sayının OBEB'i ile aynıdır.
- Birinci dereceden yüklem hesabı:
 for all u , $\text{gcd}(u, 0, u)$.
 for all u , for all v , for all w , not zero(v) and $\text{gcd}(v$,
 $\rightarrow u \bmod v, w) \rightarrow \text{gcd}(u, v, w)$.

Horn Cümleleri

- $\text{gcd}(u, v, w)$ 'nin, w 'nun u ve v 'nin OBEB'i olduğunu ifade eden bir yüklem olduğuna dikkat edin
- Nicelik belirteçlerini kaldırarak Horn cümlelerine çevirirsek:
 $\text{gcd}(u, 0, u).$
 $\text{not zero}(v) \text{ and } \text{gcd}(v, u \bmod v, w) \rightarrow \text{gcd}(u, v, w).$

Horn Cümleleri

- Örnek 6: mantıksal ifadeler

x, y 'nin ebeveyni olan birinin ebeveyni ise, y 'nin
 \hookrightarrow büyük ebeveynidir(grandparent).

- Yükleme hesabı:

for all x , for all y , (there exists z , $\text{parent}(x, z)$ and
 $\hookrightarrow \text{parent}(z, y) \rightarrow \text{grandparent}(x, z)$).

- Horn cümlesi:

$\text{parent}(x, z) \text{ and } \text{parent}(z, y) \rightarrow \text{grandparent}(x, z)$.

Horn Cümleleri

- Örnek 7: Mantıksal ifadeler

Tüm x 'ler için, eğer x bir memeliyse, x 'in iki veya
 \rightarrow dört bacağı vardır

- Yüklemler hesabı:

for all x , $\text{mammal}(x) \rightarrow \text{legs}(x, 2) \text{ or } \text{legs}(x, 4)$.

- Bu, aşağıdaki Horn cümleleri ile yaklaştırılabilir:

$\text{mammal}(x) \text{ and } \text{not } \text{legs}(x, 2) \rightarrow \text{legs}(x, 4)$.

$\text{mammal}(x) \text{ and } \text{not } \text{legs}(x, 4) \rightarrow \text{legs}(x, 2)$.

- Genel olarak, bir \rightarrow bağlantısının sağında ne kadar çok bağlayıcı görünürse, bir Horn cümleleri kümesine çevirmek o kadar zor olur

Horn Cümleleri

- **Prosedürel yorumlama(Procedural interpretation):** Horn cümleleri bir prosedür olarak görmek için tersine çevrilebilir

$b \leftarrow a_1$ ve a_2 ve $a_3 \dots$ ve a_n

- Bu, b prosedürü haline gelir, burada gövde, a_i 'lerin gösterdiği işlemlerdir.
 - ▶ Bağlamdan bağımsız gramer(context-free grammar) kurallarının özyinelemeli iniş ayrıştırırmada(recursive descent parsing) prosedür tanımları olarak yorumlanma şekline benzer
 - ▶ Mantıksal programlar doğrudan ayrıştırıcıları(parser) oluşturmak için kullanılabilir

Horn Cümleleri

- Doğal dilin ayrıştırılması, Prolog'un orijinal gelişimi için bir motivasyondur
- **Belirli cümle gramerleri(Definite clause grammars):** Prolog programlarında kullanılan belirli türdeki gramer kuralları
- Horn cümleleri, katı bir şekilde uygulamalardan ziyade prosedürlerin **özellikleri(specifications)** olarak da görülebilir
- Örnek: bir sıralama prosedürünün özelliği:
 $\text{sort}(x, y) \leftarrow \text{permutation}(x, y) \text{ and sorted}(y).$

Horn Cümleleri

- Horn cümleleri algoritmaları sağlamaz, sadece sonucun sahip olması gereken özellikleri sağlar
- Çoğu mantıksal programlama sistemi, Horn cümlelerini geriye doğru yazar ve ve bağlantılarını bırakır:

$\text{gcd}(u, 0, u).$

$\text{gcd}(u, v, w) \leftarrow \text{not zero}(v), \text{gcd}(v, u \bmod v, w).$

- **gcd** için standart programlama dili ifadesine benzerliğe dikkat edin:

$\text{gcd}(u, v) = \text{if } v = 0 \text{ then } u \text{ else } \text{gcd}()v, u \bmod v$

Horn Cümleleri

- Değişken kapsamı:
 - ▶ Başta kullanılan değişkenler parametre olarak görüntülenebilir
 - ▶ Yalnızca gövdede kullanılan değişkenler yerel, geçici değişkenler olarak görülebilir
- Sorgular veya hedef ifadeleri: bir gerçeğin tam tersi
 - ▶ Başsız Horn cümleleri
 - ▶ Örnekler:
`mammal(human) ← . --- bir gerçek`
`mammal(human) . --- bir sorgu veya hedef`

Çözümleme ve Birleştirme

- **Çözümleme(Resolution):** Horn cümleleri için bir çıkarım kuralı
 - ▶ Birinci Horn cümlesinin başı, ikinci Horn cümlesinin gövdesindeki ifadelerden biriyle eşleşirse, ikincinin gövdesindeki ifade birincinin gövdesi ile değiştirebilir
- Örnek: verilen iki Horn cümlesi:

$$a \leftarrow a_1, \dots, a_n$$

$$b \leftarrow b_1, \dots, b_n$$
 - ▶ b_i , a ile eşleşirse, bu cümle sonucunu çıkarabiliriz:

$$b \leftarrow b_1, \dots, b_{i-1}, a_1, \dots, a_n, b_{i+1}, \dots, b_n$$

Çözümleme ve Birleştirme

- Örnek: verilen $b \leftarrow a$ ve $c \leftarrow b$
 - ▶ Çözümleme $c \leftarrow a$ der
- Başka bir yol: her iki cümlenin sol ve sağ taraflarını birleştirin ve her iki tarafla eşleşen ifadeleri iptal edin
- Örnek: verilen $b \leftarrow a$ ve $c \leftarrow b$
 - ▶ Birleştir: $b, c \leftarrow a, b$
 - ▶ Her iki taraftaki b 'leri iptal et: $c \leftarrow a$

Çözümleme ve Birleştirme

- Mantık işleme sistemi, bir hedefi(goal) eşleştirmek ve onu gövdeyle değiştirmek için bu süreci kullanır ve **alt hedefler(subgoals)** adı verilen yeni bir hedef listesi oluşturur
- Tüm hedefler sonunda ortadan kaldırılırsa, boş Horn cümlesi türetilirse, orijinal ifade kanıtlanmıştır
- İfadeleri değişkenlerle eşleştirmek için değişkenleri terimlere eşitleyerek ifadeleri aynı yapın ve ardından her iki taraftan iptal edin
 - ▶ Bu sürece **birleştirme(unification)** denir
 - ▶ Bu şekilde kullanılan değişkenlerin **somutlaştırıldığı(instantiated)** söylenir

Çözümleme ve Birleştirme

- Örnek 10: Çözümleme ve birleştirme ile gcd
 $\text{gcd}(u, 0, u).$
 $\text{gcd}(u, v, w) \leftarrow \text{not zero}(v), \text{gcd}(v, u \bmod v, w).$
- Hedef:
 $\leftarrow \text{gcd}(10, 15, x).$
- Çözümleme birinci cümleyle başarısız olur (10, 0 ile eşleşmez), bu nedenle ikinci cümleyi kullanır ve birleştirir:
 $\text{gcd}(10, 15, x) \leftarrow \text{not zero}(10), \text{gcd}(10, 15 \bmod 10, x),$
 $\hookrightarrow \text{gcd}(15, 10, x).$

Çözümleme ve Birleştirme

• Örnek 10(devam):

- ▶ Eğer `zero(10)` yanlışsa `not zero(10)` doğrudur
- ▶ $15 \bmod 10$ 'u 5'e sadeleştirin ve iki taraftaki `gcd(15, 10, x)` ifadelerini iptal edin:
 $\leftarrow \text{gcd}(10, 5, x).$
- ▶ Üstteki gibi birleştirilirse:
 $\text{gcd}(10, 5, x) \leftarrow \text{not zero}(5), \text{gcd}(5, 10 \bmod 5, x),$
 $\hookrightarrow \text{gcd}(10, 5, x).$
- ▶ Bu alt hedefi elde etmek için:
 $\leftarrow \text{gcd}(5, 0, x).$
- ▶ Bu artık ilk kuralla eşleşir, bu nedenle x 'i 5 olarak almak boş ifadeyi verir

Çözümleme ve Birleştirme

- Mantıksal programlama sistemi, şunları belirten sabit bir algoritmaya sahip olmalıdır:
 - ▶ Bir hedefler listesini çözme girişiminde bulunma sırası
 - ▶ Hedefleri çözmek için cümlelerin kullanım sırası
- Bazı durumlarda sıralama, bulunan cevaplar üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir
- Önceden tanımlanmış sıralamayla Horn cümleleri ve çözümleme kullanan mantıksal programlama sistemleri, programcının sistemin cevapları üretme şeklinin farkında olmasını gerektirir

Prolog Dili

- **Prolog**: en yaygın kullanılan mantıksal programlama dili
 - ▶ Horn cümlelerini kullanır
 - ▶ Çözümleme işlemini katı bir derinine arama(depth-first search) stratejisi ile sağlar
- Artık Prolog için bir ISO standardı var
 - ▶ 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında geliştirilen Edinburgh Prolog versiyonuna dayanmaktadır

Gösterim ve Veri Yapıları

- Prolog gösterimi, Horn cümleleri ile neredeyse aynıdır
 - ▶ Çıkarım oku \leftarrow , $:-$ olur
 - ▶ Değişkenler büyük harf, sabitler ve isimler küçük harftir
 - ▶ Çoğu uygulamada, önde gelen alt çizgi olan bir değişkeni de gösterebilir
 - ▶ **ve** için virgül kullanılır, **veya** için noktalı virgül kullanılır
 - ▶ Liste, virgülle ayrılmış öğelerle köşeli parantezlerle yazılmıştır
 - ▶ Listeler terimler veya değişkenler içerebilir

Gösterim ve Veri Yapıları

- Dikey çubuk kullanarak listenin başı ve kuyruğu ayrılabilir
- Örnek: $[H|T] = [1, 2, 3]$ ifadesi $H=1$, $T=[2, 3]$ anlamına gelir
- Örnek: $[X, Y|Z] = [1, 2, 3]$ ifadesi, $X=1$, $Y=2$, **and** $Z=[3]$ anlamına gelir
- Yerleşik yüklemeler arasında `not`, `=` ve `read`, `write` ve `nl` (satırsonu) gibi G / Ç işlemleri bulunur
- Küçük eşittir operatörü, çıkarım ile karışıklığı önlemek için `=<` şeklinde kullanılır

Prolog'da Yürütme

- Prolog sistemlerinin çoğu yorumlayıcıdır
- Prolog programı şunlardan oluşur:
 - ▶ Prolog sözdizimindeki Horn cümleleri kümesi, genellikle bir dosyadan girilir ve dinamik olarak tutulan bir cümle veritabanında saklanır
 - ▶ Bir dosyadan veya klavyeden girilen hedefler kümesi
- Çalışma zamanında, Prolog sistemi bir sorgu isteyecektir

Prolog'da Yürütme

- Örnek 11: Veritabanına girilen cümleler

```
ancestor(X, Y) :- parent(X, Z), ancestor(Z, Y).
ancestor(X, X).
parent(amy, bob).
```

- Sorgular:

```
?- ancestor(amy, bob).
true .
?- ancestor(bob, amy).
false.
?- ancestor(X, bob).
X = amy .
?- ancestor(X, bob).
X = amy ;
X = bob.
```

- ; veya anlamına gelir, satırbaşı(carriage return/enter) devam eden aramayı durdurur

Aritmetik

- Prolog yerleşik aritmetik işlemlere sahiptir
 - ▶ Terimler infix veya prefix gösterimi ile yazılabilir
- Prolog, bir terimin aritmetik veya kesinlikle veri olduğunu söyleyemez
- Değerlendirmeyi zorlamak için, yerleşik `is` yüklemi kullanılmalıdır

```
?- write(3+5).
```

```
3+5
```

```
true.
```

```
?- X is 3+5, write(X).
```

```
8
```

```
X = 8.
```


Aritmetik

- En büyük ortak bölen algoritması

- ▶ Genel Horn cümlelerinde:

$\text{gcd}(u, 0, u).$

$\text{gcd}(u, v, w) \leftarrow \text{not zero}(v), \text{gcd}(v, u \bmod v, w).$

- ▶ Prolog'da:

$\text{gcd}(U, 0, U).$

$\text{gcd}(U, V, W) :- \text{not}(V = 0), R \text{ is } U \bmod V, \text{gcd}(V, R, W).$

Birleştirme(Unification)

- **Birleştirme(Unification)**: değişkenlerin çözümleme sırasında eşleşecek şekilde somutlaştırıldığı süreç
 - ▶ Semantiği birleştirme ile belirlenen temel ifade eşitliktir
- Prolog'un birleştirme algoritması:
 - ▶ Sabit sadece kendisiyle birleşir
 - ▶ Gerçekleştirilmemiş(değer kazanmamış) değişken herhangi bir şeyle birleşir ve o şeye somutlaştırılır
 - ▶ Yapılandırılmış terim (argümanlara uygulanan fonksiyon), yalnızca aynı işlev adı ve aynı sayıda bağımsız değişken varsa başka bir terimle birleşir

Birleştirme(Unification)

?- me = me.
true.

?- me = you.
false.

?- me = X.
X = me.

?- f(a, X) = f(Y, b).
X = b,
Y = a.

?- f(X) = g(X).
false.

?- f(X) = f(a, b).
false.

?- f(a, g(X)) = f(Y, b).
false.

?- f(a, g(X)) = f(Y, g(b)).
X = b,
Y = a.

Birleştirme(Unification)

- Birleştirme, doğrulanmamış değişkenlerin belleği paylaşmasına (birbirlerinin takma adları haline gelmesine) neden olur
- Örnek: iki doğrulanmamış değişken birleştirilmiş

```
?- X=Y, writeln(X), writeln(Y).
```

```
_13582
```

```
_13582
```

```
X = Y.
```

- **Örüntü yönelimli çağrı(Pattern-directed invocation):** Değişken yerine bir kalıp kullanmak, onu bir hedefte o yerde kullanılan bir değişkenle birleştirir.

► Örnek:

```
cons(X, Y, [X|Y]).
```


Birleştirme(Unification)

- **Append** prosedürü:

`append(X, Y, Z) :- X=[], Y = Z.`

`append(X, Y, Z) :- X = [A|B], Z = [A|W], append(B, Y, W).`

- Birinci cümle: boş listeye bir liste eklemek bu listeyi verir
- İkinci cümle: başı A ve kuyruğu B olan bir listeyi bir Y listesine eklemek, başı da A ve kuyruğu Y'nin B'ye eklenmiş hali olan ve bir liste verir

Birleştirme(Unification)

- **append** prosedürü daha kısaca yeniden yazılmıştır:

```
append([], Y, Y).
```

```
append([A|B], Y, [A|W]) :- append(B, Y, W).
```

- Ekleme ayrıca geriye doğru çalıştırılabilir ve belirli bir listeyi almak için iki liste eklemenin tüm yollarını bulabilir:

```
?- append(X, Y, [1,2]).
```

```
X = [],
```

```
Y = [1, 2] ;
```

```
X = [1],
```

```
Y = [2] ;
```

```
X = [1, 2],
```

```
Y = [] ;
```

```
false.
```


Birleştirme(Unification)

- **reverse** prosedürü:

```
reverse([], []).
```

```
reverse([H|T], L) :- reverse(T, L1), append(L1, [H], L).
```


Birleştirme(Unification)

```
gcd(U, 0, U).
```

```
gcd(U, V, W) :- not(V=0), R is U mod V, gcd(V, R, W).
```

```
append([], Y, Y).
```

```
append([A|B], Y, [A|W]) :- append(B,Y,W).
```

```
reverse([], []).
```

```
reverse([H|T], L) :- reverse(T,L1), append(L1, [H], L).
```

Şekil: `gcd`, `append` ve `reverse` için Prolog cümleleri

Prolog'un Arama Stratejisi

- Prolog, çözümlemeyi kesinlikle doğrusal bir şekilde uygular
 - ▶ Hedefleri soldan sağa değiştirir
 - ▶ Veritabanındaki cümleleri yukarıdan aşağıya doğru ele alır
 - ▶ Alt hedefler hemen değerlendirilir
 - ▶ Bu arama stratejisi, olası seçenekler ağacında derinlemesine bir arama(depth-first search) ile sonuçlanır

- Örnek:

```
1 ancestor(X, Y) :- parent(X, Z), ancestor(Z, Y).  
2 ancestor(X, X).  
3 parent(amy, bob).
```


Prolog'un Arama Stratejisi

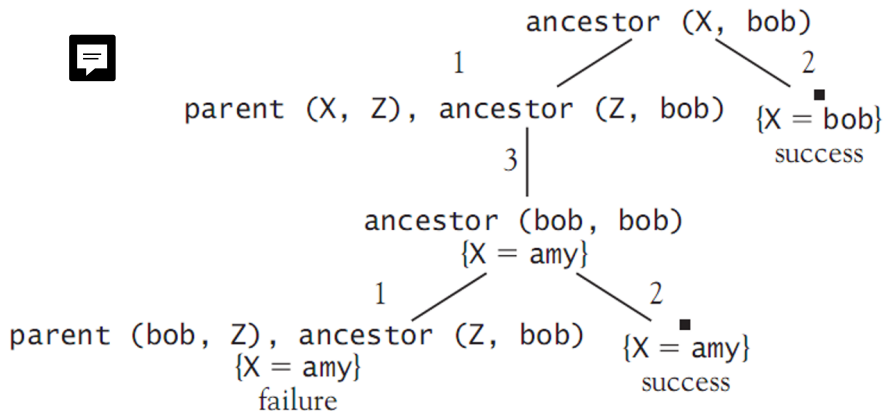

Figure 4.2 A Prolog search tree showing subgoals, clauses used for resolution, and variable instantiations

Prolog'un Arama Stratejisi

- Ağaçtaki yaprak düğümleri, en soldaki cümle için bir eşleşme bulunmadığında veya tüm cümlecikler ortadan kaldırıldığında (başarılı) ortaya çıkar
- Başarısız olursa veya kullanıcı noktalı virgülle devam eden bir arama gösterirse, Prolog daha fazla yol bulmak için ağacı **geriye doğru izler(backtracks)**
- Derinine arama stratejisi etkilidir: yığın tabanlı veya yinelemeli bir şekilde uygulanabilir
 - ▶ Arama ağacının sonsuz derinlikte dalları varsa sorunlu olabilir

Prolog'un Arama Stratejisi

- Örnek: farklı sıradaki aynı cümlecikler

1 `ancestor(X, Y) :- ancestor(Z, Y), parent(X, Z).`

2 `ancestor(X, X).`

3 `parent(amy, bob).`

- Prolog'un `ancestor(Z, Y)` sorgusunu tatmin etmeye çalışırken sonsuz bir döngüye girmesine neden olur ve sürekli olarak ilk cümleyi tekrar kullanır
- Enine arama(Breadth-first search), varsa her zaman çözüm bulur
 - ▶ Derinine aramadan çok daha maliyetli, bu yüzden kullanılmıyor

Döngüler ve Kontrol Yapıları

- Döngüler ve tekrarlayan aramalar gerçekleştirmek için Prolog'un geri izlemesi(backtracking) kullanabilir
 - ▶ Yerleşik **fail** koşulu kullanılarak bir çözüm bulunduğunda bile geri izlemeyi zorlamalıdır

- Örnek:

```
printpieces(L) :- append(X, Y, L), write(X), write(Y),
  ↪ nl, fail.
```

```
?- printpieces([1, 2]).
```



```
[] [1,2]
```

```
[1] [2]
```

```
[1,2] []
```

```
false.
```


Döngüler ve Kontrol Yapıları

- Tekrarlayan hesaplamalar elde etmek için de bu teknik kullanılır
- Örnek: Bu maddeler, `num(X)` hedefine çözüm olarak 0'dan büyük veya 0'a eşit tüm tam sayıları üretir

```
1 num(0).  
2 num(X) :- num(Y), X is Y + 1.
```

- Arama ağacının sağında sonsuz bir dalı vardır

Döngüler ve Kontrol Yapıları

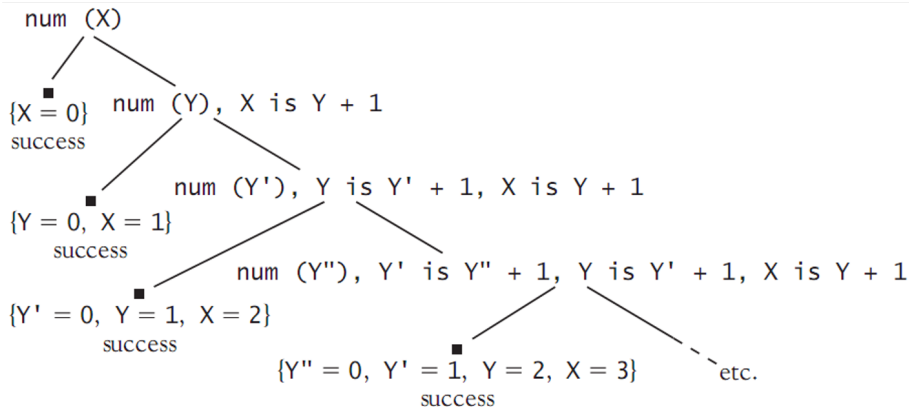

Figure 4.3 An infinite Prolog search tree showing repetitive computations

Döngüler ve Kontrol Yapıları

- Örnek: 1'den 10'a kadar tamsayılar oluşturmaya çalışmak
`writenum(I, J) :- num(X), I =< X, X =< J, write(X), nl,`
`↪ fail.`
- `X =< 10` asla başarılı olmayacak olsa bile, `X = 10`'dan sonra sonsuz bir döngüye neden olur
- **kesme(cut)** operatörü (! olarak yazılır) karşılaşıldığında bir seçimi dondurur

Döngüler ve Kontrol Yapıları

- Geri izlemede(backtracking) bir kesime(cut) ulaşılsa, ana düğümün alt ağaçlarının aranması durur ve arama büyükbaba(granparent) düğümle devam eder
 - ▶ Kesme operatörü, kesme işaretinin sağında yer alan bütün kardeş düğümleri(sibling) budar(prune)
- Örnek:


```
ancestor(X, Y) :- parent(X, Z), !, ancestor(Z, Y).
ancestor(X, X).
parent(amy, bob).
```
- $X = \text{bob}$ içeren dal budanacağından sadece $X = \text{amy}$ bulunacaktır

Döngüler ve Kontrol Yapıları

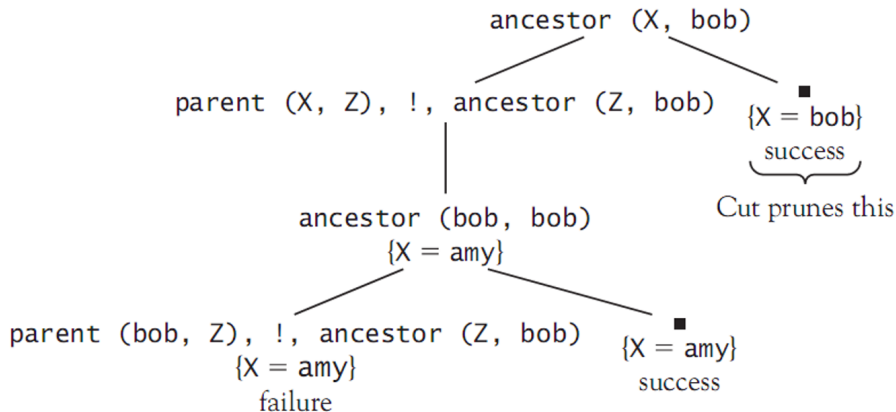

Figure 4.4 Consequences of the cut for the search tree of Figure 4.2

Döngüler ve Kontrol Yapıları

- Bu örneği tekrar yazarsak

```
ancestor(X, Y) :- !, parent(X, Z), ancestor(Z, Y).  
ancestor(X, X).  
parent(amy, bob).
```

- Hiç sonuç bulunmaz

Döngüler ve Kontrol Yapıları

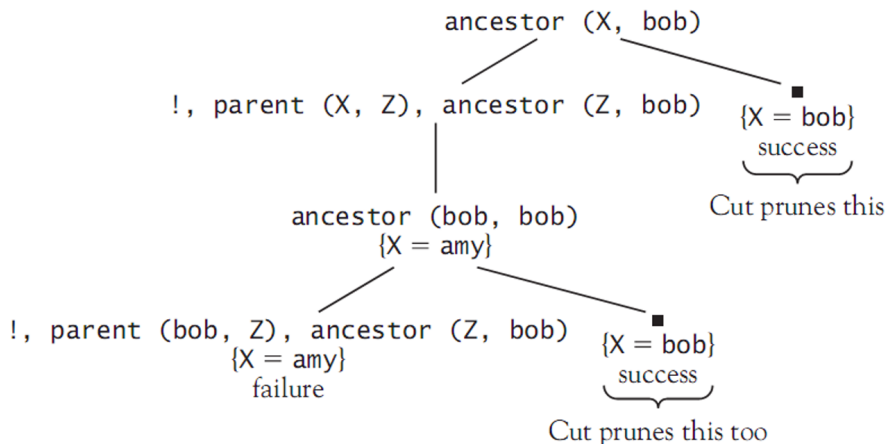

Figure 4.5 A further use of the cut prunes all solutions from Figure 4.2

Döngüler ve Kontrol Yapıları

- Yeniden yazılırsa:

```
ancestor(X, Y) :- parent(X, Z), ancestor(Z, Y).
```

```
ancestor(X, X) :- !.
```

```
parent(amy, bob).
```

- ▶ `ancestor(X, bob)` budanmamış olduğundan her iki çözüm de bulunacaktır

- Kesme işareti, takip edilmesi gereken alt ağaçtaki dal sayısını azaltmak için kullanılabilir
- Ayrıca, daha önce gösterilen I ve J arasındaki sayıları yazdırmak için programdaki sonsuz döngü sorununu çözer

Döngüler ve Kontrol Yapıları

- Daha önce gösterilen sonsuz döngüye bir çözüm:

```
num(0).
```

```
num(X) :- num(Y), X is Y + 1.
```

```
writenum(I, J) :- num(X), I =< X, X =< J, write(X), nl, X
```

- ▶ $X = J$, üst sınır J'ye ulaşıldığında başarılı olur
- ▶ Kesme işlemi, geri izlemenin(backtracking) başarısız olmasına neden olacak ve X'in yeni değerlerinin aranmasını durduracaktır.

Döngüler ve Kontrol Yapıları

- Ayrıca, emir kipi ve işlevsel dillerde if-else yapılarını taklit etmek için cut kullanabilir, örneğin:

$D = \text{if } A \text{ then } B \text{ else } C$

- Prolog kodu:

$D :- A, !, B.$

$D :- C.$

- Kesme olmadan neredeyse aynı sonucu elde edebilirdi, ancak A iki kez yürütülecekti

$D :- A, B.$

$D :- \text{not}(A), C.$

Döngüler ve Kontrol Yapıları

```

primes(Limit, Ps) :- integers(2, Limit, Is), sieve(Is, Ps).
integers(Low, High, [Low|Rest]) :- Low =< High, !, M is Low+1,
    ↪ integers(M, High, Rest).
integers(Low, High, []).
sieve([], []).
sieve([I|Is], [I|Ps]) :- remove(I, Is, New), sieve(New, Ps).
remove(P, [], []).
remove(P, [I|Is], [I|Nis]) :- not(0 is I mod P), !, remove(P, Is,
    ↪ Nis).
remove(P, [I|Is], Nis) :- 0 is I mod P, !, remove(P, Is, Nis).

```


Mantıksal Programlamayla İlgili Sorunlar

- Mantıksal programlamanın asıl amacı, programlamayı bir spesifikasyon etkinliği yapmaktır
 - ▶ Programcının yalnızca bir çözümün özelliklerini belirlemesine izin verin ve dil uygulamasının(implementation) çözümü hesaplamak için gerçek yöntemi sağlamasına izin verin
- **Bildirime dayalı programlama(Declarative programming):** program, sorunun nasıl çözüldüğünü değil, belirli bir soruna çözümün ne olduğunu açıklar
- Mantıksal programlama dilleri, özellikle Prolog, bu hedefi kısmen karşıladı

Mantıksal Programlamayla İlgili Sorunlar

- Programcı, mantık programlama sistemleri tarafından kullanılan algoritmaların doğasındaki tuzakların farkında olmalıdır
- Programcı bazen, bir cut/fail döngüsü uygulamak için temeldeki geri izleme(backtracking) mekanizmasını kullanmak gibi, bir programın daha da düşük düzeyli bir perspektifini benimsemelidir

Mantıksal Programlamayla İlgili Sorunlar

- Oluş kontrol problemi: Bir değişkeni bir terimle birleştirirken, Prolog değişkenin kendisinin somutlaştırıldığı terimde olup olmadığını kontrol etmez
- Örnek: `is_own_successor :- X = successor(X).`
- X'in kendi halefi(successor) olduğu bir X varsa bu doğru olacaktır
- Ancak, halef için başka herhangi bir cümle bulunmasa bile, Prolog, evet cevabını verir

Mantıksal Programlamayla İlgili Sorunlar

- Bu, Prolog'a böyle bir X'i yazdırmaya çalışırsak ortaya çıkar:
`is_own_successor :- X = successor(X).`
 - ▶ Prolog, sonsuz bir döngü ile yanıt verir, çünkü birleştirme X'i dairesel bir yapı olarak inşa etmiştir
 - ▶ Mantıksal olarak yanlış olması gereken şey şimdi bir programlama hatası olur

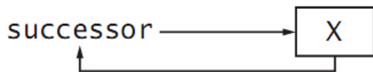

Figure 4-7: Circular structure created by unification

Başarısızlık Olarak Olumsuzluk(Negation as Failure)

- **Kapalı dünya varsayımı(Closed-world assumption):** doğru olduğu kanıtlanamayan bir şeyin yanlış olduğu varsayılır
 - ▶ Tüm mantık programlama sistemlerinin temel bir özelliğidir
- **Başarısızlık olarak olumsuzluk(negation as failure):** X hedefi başarısız olduğunda `not(X)` hedefi başarılı olur
- Örnek: tek cümleli program: `parent(amy, bob)`.
- Eğer `?- not(mother(amy, bob))` sorgusu çalıştırılırsa
 - ▶ Cevap `true` olur, çünkü sistemin `mother` hakkında bir bilgisi yok
 - ▶ Eğer `mother` hakkında gerçekleri eklersek, bu artık doğru olmaz

Başarısızlık Olarak Olumsuzluk

- **Monotonik olmayan akıl yürütme(Nonmonotonic reasoning)**: Bir sisteme bilgi eklemenin kanıtlanabilecek şeylerin sayısını azaltabileceği özellik
 - ▶ Bu, kapalı dünya varsayımının bir sonucudur
- Bununla ilgili bir sorun, başarısızlığın değişkenlerin somutlaştırılmasının geriye doğru izleme ile serbest bırakılmasına neden olmasıdır
 - ▶ Bir değişken, başarısızlıktan sonra artık uygun bir değere sahip olmayabilir

Başarısızlık Olarak Olmumsuzluk

- Örnek: `human(bob)` . gerçeğini varsayar

```
?- human(X) .
```

```
X = bob.
```

```
?- not(not(human(X))), write(X).
```

```
_11578
```

```
true.
```

- `not(human(X))` başarısız olduğu için `not(not(human(X)))` başarılı olur, ancak `X`'in `bob`'a somutlaştırılması serbest bırakılır

Başarısızlık Olarak Olumsuzluk

- Örnek:

```
?- X=0, not(X=1).
```

```
X = 0.
```

```
?- not(X=1), X=0.
```

```
false.
```

- İkinci hedef çifti başarısız olur çünkü X , $X = 1$ 'in başarılı olması için 1'e örneklenir/somutlaştırılır(instantiate) ve sonra `not (X = 1)` başarısız olur
- $X = 0$ hedefine asla ulaşılmaz

Horn Cümleleri Tüm Mantığı İfade Etmez

- Her mantıksal ifade Horn cümlelerine dönüştürülemez
 - ▶ Nicelik belirteçli ifadeler sorunlu olabilir

- Örnek:

$p(a)$ and (there exists x , $\text{not}(p(x))$)

- Prolog kullanmaya çalışırken şunu yazabiliriz:

`p(a).`

`not(p(b)).`

- Bir hataya neden olur: `not` işlecini yeniden tanımlamaya çalışmak

Horn Cümleleri Tüm Mantığı İfade Etmez

- Daha iyi bir yaklaşım basitçe $p(a)$ olacaktır
 - ▶ Kapalı dünya yaklaşımı $\text{not}(p(X))$ 'in a 'ya eşit olmayan tüm X 'ler için doğru olmasını zorlayacaktır
 - ▶ Ancak bu gerçekte, $p(a)$ and $(\text{for all } x, \text{not}(x = a) \rightarrow \text{not}(p(a)))$. ifadesinin eşdeğeri olacaktır
 - ▶ Bu orijinal ifadeyle aynı değil

Mantıksal Programlamada Kontrol Bilgileri

- Derinlemesine arama stratejisi ve hedeflerin ve ifadelerin doğrusal olarak işlenmesi nedeniyle, Prolog programları, programların başarısız olmasına neden olabilecek kontrol hakkında örtük bilgiler de içerir
 - ▶ Bir cümlenin sağ tarafının sırasını değiştirmek sonsuz döngüye neden olabilir
 - ▶ Cümlelerin sırasını değiştirmek tüm çözümleri bulabilir, ancak yine de daha fazla (var olmayan) çözüm arayarak sonsuz bir döngüye girebilir

Mantıksal Programlamada Kontrol Bilgileri

```
sorted([]).  
sorted([X]).  
sorted([X, Y|Z]) :- X =< Y, sorted([Y|Z]).
```

```
permutation([], []).  
permutation(X, [Y|Z]) :- append(U, [Y|V], X), append(U, V,  
    ↪ W), permutation(W, Z).
```


Mantıksal Programlamada Kontrol Bilgileri

- Bu, artan sırayla sıralanacak bir sayılar listesinin ne anlama geldiğinin matematiksel bir tanımıdır
 - ▶ Bir program olarak, olası en yavaş sıralamalardan biridir
 - ▶ Sıralanmamış listenin permütasyonları, biri sıralanana kadar üretilir
- Bir mantıksal programlama sisteminin matematiksel bir tanımı kabul etmesini ve onu hesaplamak için verimli bir algoritma bulmasını ister
- Bunun yerine, makul bir verimli sıralama elde etmek için algoritmadaki gerçek adımları belirtmeliyiz

Mantıksal Programlamada Kontrol Bilgileri

```
qsort([], []).
```

```
qsort([H|T], S) :- partition(H, T, L, R), qsort(L, L1),  
    ↪ qsort(R, R1), append(L1, [H|R1], S).
```

```
partition(P, [A|X], [A|Y], Z) :- A < P, partition(P, X, Y,  
    ↪ Z).
```

```
partition(P, [A|X], Y, [A|Z]) :- A >= P, partition(P, X, Y,  
    ↪ Z).
```

```
partition(P, [], [], []).
```

Şekil: Prolog hızlı sıralama algoritması

Prolog Örnek Sorular

- Aşağıdaki işlevleri gerçekleştiren fonksiyonları yazınız:
 - ▶ Listenin ilk elemanını veren yüklem
 - ▶ Listenin son elemanını veren yüklem
 - ▶ Listenin sondan bir önceki elemanını veren yüklem
 - ▶ Listedeki en küçük sayıyı veren yüklem
 - ▶ Listedeki elemanların toplamını veren yüklem
 - ▶ Listedeki elemanların karesini veren yüklem
 - ▶ Listedeki negatif sayıları filtreleyen yüklem
 - ▶ Listede ardışık tekrar eden elemanları eleyen/ayıklayan yüklem
- `ele([1, 1, 2, 2, 2, 1, 1, 3], [1, 2, 1, 3]).`
- <https://www.ic.unicamp.br/~meidanis/courses/mc336/2009s2/prolog/problemas/> adresinde 99 problem ve Prolog çözümleri yer almaktadır.

Curry: Bir Fonksiyonel Mantıksal Dil

- Fonksiyonel bir dilde, program, verileri başka verilere dönüştürmek için veriler üzerinde işlem yapma kurallarını belirleyen bir dizi işlem tanımıdır
- Mantıksal bir dilde, program, bir problemin çözümü için bir ispatın inşa edildiği bir dizi kural ve gerçektir
- Bunların her birinin belirli dezavantajları vardır
- Curry dili, fonksiyonel ve mantıksal programlamanın avantajlarını tek bir dilde bir araya getiriyor

Curry'de Fonksiyonel Programlama

- Curry, Haskell'in bir uzantısıdır
 - ▶ Fonksiyonel programlama için Haskell'in sözdizimini ve anlamını korur
 - ▶ Mantıksal programlama için yeni sözdizimi ve semantik ekler
- Fonksiyon tanımları Haskell'deki gibi denklem setleridir
- Curry, tembel değerlendirme kullanır

Belirsizlik, Koşullar ve Geri İzleme Ekleme

- Saf bir fonksiyonel dil yalnızca deterministik hesaplamayı destekler
 - ▶ Bir fonksiyonun belirli bir argüman kümesine uygulanması her zaman aynı değeri üretir
- Yazı tura atmak gibi sorunlar, çözümleri bir dizi değerden geldiği için yeterince tanımlanmamıştır
- Curry, belirli bir sıra olmadan, bir fonksiyon için bir dizi denklemin ? seçim operatörünü kullanarak denenmesine izin vererek belirsizliği destekler

Belirsizlik, Koşullar ve Geri İzleme Ekleme

- Örnek:

$$x \text{ ? } y = x$$

$$x \text{ ? } y = y$$

- Curry otomatik olarak ilk denklemi denemez
- Biri başarısız olursa, başka bir denklem denenir
- Yazı tura atmak için belirsiz olan(nondeterministic) bir işlev:

$$\text{flipCoin} = 0 \text{ ? } 1$$

Belirsizlik, Koşullar ve Geri İzleme Ekleme

- `sorted`, bir listeyi argüman olarak bekler ve aynı öğelerin sıralı bir listesini döndürür:

```
sorted [] = []
```

```
sorted [x] = [x]
```

```
sorted (x:y:xs) = | x <= y
                  = x : sorted(y:ys)
```

- Üçüncü satır, yalnızca listedeki ilk öğe ikinci öğeden küçük veya ona eşitse sağ tarafının değerlendirilmesine izin veren bir koşulu (`|` sembolünün sağında) içerir

Belirsizlik, Koşullar ve Geri İzleme Ekleme

- `permutation` fonksiyonu, boş olmayan bir listenin ilk öğesini bu listenin geri kalanının bir permütasyonuna ekler

```
permutation [] = []
```

```
permutation (x:xs) = insert x (permutation xs)
```

- `insert` fonksiyonu, bir öğeyi bir listede rastgele bir konuma yerleştirir
 - ▶ Boş olmayan listeler için kesin olmayan(nondeterministically) bir şekilde tanımlanmıştır

```
insert x ys = x:ys
```

```
insert x (y:ys) = y : insert x ys
```


Mantıksal Değişkenler Ekleme ve Birleştirme

- Mantıksal değişkenler ve birleştirme, Curry'ye bilinmeyen veya kısmi bilgiler içeren denklemleri çözme yeteneği verir
 - ▶ Bazı değişkenleri, onları içeren bir dizi denklemi tatmin edecek şekilde somutlaştırılmaları anlamında bağımsız olarak görmeyi içerir
- Curry, bu şekilde çözülecek denklemi belirtmek için $==$ sembolünü kullanır
- Örnek: `zs ++ [2] == [1, 2]`

Curry Örnekleri

- <https://www.informatik.uni-kiel.de/~mh/curry/examples/> adresinden erişilebilir.

Kaynaklar

Robert Kowalski.

Algorithm = logic+ control.

Communications of the ACM, 22(7):424–436, 1979.

Niklaus Wirth.

Algorithms + data structures = programs.

Prentice-Hall.

